

A FRANCIA DIPLOMÁCIA FELFEDEZŐ UTON. (Herriot: Orient, Hachette, 1934.) Politikus könyve politikai útról, állapítja meg az ember a kirakat üvegén át. De a bevezetés hangulatképei már megtévesztenek. Államhatalmak erővonalai helyett emlékeket találunk, utóregzéseit személyes élményeknek, amiket felvet egy-egy zeneütem a hajó fedélzetén s ókori utalásokat, amik az elmosódó olasz meg görög partvonalhoz fűződnek. Mintha egyéb gondja sem lenne Herriotnak, mint elringatni a kényelmese feltételek olvasót az utelírás képzeletgerjesztő változataiban. Argonauták, Orpheus stb., stb. s végül, hogy a klasszikus kultúra mellett a franciának is szerepe jusson, a török partok felé már Bajazet jut az eszébe. Hogy miért éppen az? Talán mert annak idején a fényes portánál működő francia nagykövet mesélte el ezt a hárem-történetet Racine-nak, aki aztán klasszikus tragédiát csinált belőle.

Herriot-nál azonban már egy személyben kapjuk az író és a diplomatát, a gáláns műtörténészt s a radikális szociálistáknak nevezett kistökécek pártvezérét. Vajjon melyiket rejti ez a mythológiai képekből összehangolt bevezetés? Takarékos kispolgárok teljhatalmu követét, vagy színek és melódiák rokonlelkű krónikását? Csak azt látjuk, hogy könnyed finomságok fátylával fonja be a gyanakvó természetű, de kellemes élvezet meg nem vető polgári olvasót s klasszikus evokációk kísérelő dallamával huzza-huzza kelet felé, át a Balkánon, félelmetes vidékek, hajdani kutyafejű tatárok földje, Barbária felé.

A diszletül állított legendákkal mintha fel szeretné idézni a természetes naivság légkörét, a pártatlanság nagy illuzióját, ami olyan kedves a kispolgárok tömegéből rekrutálódó szavazóknak. Azonkívül az iskolakönyvekből beidézett emlékképek biztosabbá is teszik a szokatlan helyre tévedt olvasó lép-teit és szűrőül szolgálnak a közvetlen élmények nem mindig kellemes seregéhez.

Igy járjuk be Herriot-val először Görögországot, ahol Platon sétányát kutatta egykoron, most azonban szemébe tűz a Törökországból odamenekült egy millió görög kérdése. Egyszerre ráébred, hogy történelmi változások földjét járja s ezután már, ha szórakozva is, bőséges oktatásban is részesülünk.

Bulgáriában tájleírások váltják fel az ó-görög emlékeket s a könyv írója úgy tobzódik a színekben, mint egy választási szónok az érvek sokaságában. Rózsáligetek és zordon hegyvidékek torlódni össze, míg a politikai ismertetésben az esztéta választékos tapintatával találkozunk. Izléses drapériák fedik a politikus tárgyalásait. A párnázott ajtók mögött lefolyt nyers érdekharcok pikantériáját bizonyára élete alkonyára tartja Herriot, emlékiratai számára, mint valamikor nagy elődje, Chateaubriand tette. Addig is nincs az a falusi bíró, akinek nyílt színen elhangzott üdvözlő beszédéből ne jutna egy-két semmitmondó idézet a könyvébe, mint nyilvánvaló bizonyítéka a görögök, a bulgárok lelkesedésének a francia demokráciáért.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy Herriot semmit sem fődne fel ezeknek az államoknak belső életéből, csupán képekben beszél s nagy színpadokban érzékelteti, amit közölni óhajt hűveivel. Érdekes példa erre az a rész, ahol előadja, hogyan ellenezte különösen az angol imperiálizmus (amelynek hűségese eszköze volt az utolsó szultán) az újtörök mozgalmat: " (Európa) öregasszonyos taglejtésekkel visszakívánta azt a multat, amit Musztafa Kemal tüzes fiatalsága elítélt. Ugyanazokat a hibákat követte el az ankarai emberekkel, mint amiket látni fogunk elkövetni az orosz forradalommal szemben. Franciaország legalább megértette az idők szavát. Elég későn, szerintünk, de legalább elsőnek." Mindenesetre érdeméül kell felróni Herriot-nak, hogy eme „megértés“ mellett felemlíti azt is, hogy mennyi „vas, krom és ezüst bányát“ kellett, hogy átengedjen Törökország „különböző francia társaságoknak.“

A törökországi leírásoknál különben egy kissé felenged a diplomata-stílus, annál is inkább, mert ez a témakör már közvetlenebbül érinti a francia

imperializmus érdekeit. Arról is szó esik, hogy amiért Törökországot többek között a hálaérzet is a Szovjethoz fűzi, még nem kell arra gondolni, hogy társadalmi alkotásban is egyezik vele. Ellenkezőleg, a polgárosodás legjobb útján halad, nyugodt lehet hát minden francia részvényes, mert jó helyen van a pénze.

Most már csak arra vagyunk kíváncsiak, hogyan nyugtatja meg Herriot ugyanezeket a hű adófizetőket a Szovjettel kötött barátságról? Mielőtt azonban odaérnénk, az író még vesz egy-egy huszonöt oldalas léleketet „A mult tisztelete” címen, mintegy előre kiegyensúlyozva, ha a továbbiakban nagyon a jövő dalát fűjné. Kapunk itt archeológiát, műtörténetet, beszámolót a kis-ázsiai ásatásokról, no és a francia kultur-imperializmus helyi sikereiről meg kudarcairól. Utóbbit szintén a „mult tisztelete” című fejezetben.

Aztán egyszerre változik a kép. Odesszában már elég partra tennie a lábát, hogy egyszeribe a lakosság életnivója kezdje érdekelni. Csodálatosképpen eddig sehol sem pengette meg ezt a kérdést. Lehet, hogy Balkán és nyomor már a festőiség kedvéért is együvé tartozik, de a Szovjet, az egészen más. Még nem is olyan rég félhivatalos meetingek százai gondoskodtak hajmerezítő éhség-históriákról, vetített képek ellenőrizhetetlen eredetű kiéhezett fantomairól, hogy időnként leapasszák a szociálista építés eredményeiről szóló híreket. Dehát változnak az idők. Hol vagyunk már attól, amikor francia csapatok szálltak partra Odesszában, hátvédül az ellenforradalomnak.

Herriot lehetőleg kerüli is az ilyen kellemetlen emlékeket. Általában kevés dolga van itt az emlékekkel s egyenesen egy kenyérgyárat látogat meg s a vidéken egy kolkhozot. Gyors egymásutánban aztán különböző ipari és agrárüzemeket, mindenütt kiemelve, ha netán a gépek német vagy amerikai eredetűek és nem franciák. Végül helyszíni leírásokat ad az ukrainai bő termésről. Eredmény: „Természetesen az életkörülmények kevésbé kellemesek a hajdani kiváltságosoknak, de nagy mértékben javultak a tömegek számára.”

Moszkvában ismét muzeumba térünk vele. De ez már a „forradalom muzeuma.” Bő és lelkiismeretes bibliográfiái anyaggal kíséri a muzeumot leíró részeket s csak ott ütköztünk meg, mikor a kommunizmust, sőt magát az atheizmust is különlegesen nemzeti, orosz adottságnak igyekszik magyarázni. Ohó, hát ezt szánja megnyugtatónak a hazai választók számára s egyben fékezőnek is a szociálista munka eredményeinek propagáló erejéhez! De mit gondoljunk ezek után az ellenforradalom érveiről, amelyek az orosz népben élő atavisztikus cár- és orthodoxia-tiszteletről regélnek?

Ugyanaz a szemléleti megkötöttség viszi Herriot-t a másik végletbe is, amikor a Szovjetunió egységét a teljes önrendelkezési jogtól, a nemzeti szabadságoktól félti s egymásra fenekedő polgári nacionalista étvágyakat magyaráz szabad népek munkaközösségébe. Dehát itt újra a hazai állapotokat óvja a fertőzéstől.

Mindenesetre elismerés illeti, hogy gáncs nélkül és igen pontos szakleírásokban számol be szociálista tervgazdaság iveléséről. Államférfiúi érdeklődése természetesen a katonai készültség iránt a legnagyobb. „A tanulság, amit levon az ember ebből a látogatásból” (a hadimuzeumról van szó: Herriot szeret muzeumokból kiindulni), hogy hatalmas arányú iparosodásával a Szovjetunió oly méretű eszközöket bocsáthat hadserege rendelkezésére, hogy okos lesz igen komolyan tekintetbe venni őt.”

Ezek után rátérhet a nagydiplomáciát kevésbé érdeklő kérdésekre, mint az egészségügy, amiről csak magasztaló szavai vannak, lévén igen kevés ideológiai tartalma, s a nevelésügy, amelybe már mint szakembernek is belé kell szólnia. Természetesen kedvenc paripája, a „laikus”, a „semleges” iskola kapcsán, ami már annyiszor szolgált, egyéb híján, választási jelszavául a francia balközép pártoknak. Megütközik, hogy a szovjet-iskolákban tanítják az osztályharok történetét s csak az nyugtatja meg némileg, hogy aránylag

kevés óraszámában. Mintha Franciaországban az u. n. laikus iskola nem lenne szintén harc, harc a polgári köztársaságtól divergáló egyházi befolyással szemben. Természetesen Herriot sem szólna bele, hacsak az egyházzal lenne szó, de itt már egyenesen a polgárságot állítják pellengérré!

Mindenesetre kifakadás azért nincs a részéről s tulajdonképpen újra csak pártállását védi s a szovjet közoktatás eredményeiről a legteljesebb csodálat hangján nyilatkozik. Akárcsak az irodalmi termésről is, amelynek franciára fordított köteteiről híven beszámol. A legbelemélyedőbb leírást azonban a zenei résznél kapjuk (Herriot zeneesztéta is), amely mégis csak távol áll a fogalmi világtól s a hazai korteshadjáratokban is kevés szerepet játszhat. Az üzemi termelés részletleírásain kívül itt nyilvánul meg legnyitabban az új dolgok átértékelésére beállított őszinte érdeklődés.

Azt gondolnók, hogy a következő, filozófiai részben ugyanígy lesz, de csalódunk. Ahogy a részletmegértésen túl a társadalmi alapszövevhez ér s annak értelmi rendszeréhez, világlátásához egyszerre felmondja a szolgálatot. Megcsöknyösödik valami előtt, amit nem hajlandó teljes horderejében felfogni. A dialektikus materializmus, s általában a forradalmi ideológia magyarázata a legpongyolább nála, ami egyben a francia értelmiségre is világot vet, akiknek ez a könyv kalauzul igyekszik szolgálni. Némely kérdést egyszerűen „német filozófiai“ hatásokkal intéz el: „Made in Germany“, noha már Engels s utána Plechanov is bőséges szerepet juttattak a 18. századi francia materialistáknak, s a 19. századbeli francia utópista szociálistáknak a dialektikus materializmus kialakulásában. De hiába, a francia polgári hűség ma sem tudja megbocsátani, jobban mondva ma is ellenérvül használja, hogy Marx történetesen németnek született s nem a francia stílus-hagyományok szellemében írt.

Filozófiával azonban nem lehet végezni egy könyvet, amelyet írója a hangulatkeverő akkordokat kedvelő közönségnek szánt. Közbeesik hazafelé egy kis állam, Lettonia, jó lesz az zárókőnek. „Átmenet nyugat felé, átmenet telve bájjal.“ Bájjal, ami középkori visszaemlékezések sorát idézi fel. Aztán már csak egy csomó jelző marad hátra a „vitéz Litvániáról“ stb., akárcsak a Balkánon. Hja, ott a balkán-paktumról volt szó, itt meg a baltiról. Vége a bár fenntartással élő, de mégis megnyílt érdeklődésű Herriot-nak s átveszi a helyét a nagy nyugati pártfogó-állam követe, aki kis államok kis politikusaiknak bókákat osztogat.

(Marosvásárhely)

Dávid István

A PARIZSI ÚT. Ignazio Silone legújabb könyvében A párizsi út-ban (Die Reise nach Paris-Oprecht & Helbling) nem mint regényíró, hanem mint novellista jelenik meg. Az antik tragédia komor, megmásíthatatlan végzete nehezedik itt is, mint Fontamara regényében a nyomoruságos cafónikra. De ez a tragikus végzet nem isteni eredetű, mégcsak nem is az emberi lélek ismeretlen mélységeiből tör elő, hanem a társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok következménye. Silone mindent mellőz, ami ennek a meglátásnak a tisztaságát zavarhatná. Elbeszélésének alakjait, a cselekményt, a körülményeket a legnagyobb mértékben leegyszerűsíti, tömöríti, általánosítja, mégis minden mozzanatuk eleven, élet a szó legteljesebb értelmében. Nem sematikus papírmásé figurák, nem doktrínér vezércikk-szólamok, hanem egyéni és szociális valóságoknak egészében átfogott, esetlen, tudatlan, küzködő, tapogatózó emberek — cafónik, a maguk darabos, faragatlan, drasztikus életlátásával. — Silone nem prédikál és nem átkozódik. Egyszerűen megmutatja: imé ez a cafónik élete, a faszita állam... Azonban a fényképező lencse elfogulatlan tárgyilagossága mögött a testvérszív végtelen szeretete, fájdalma és reménye világit. Minden elnyomottak és kizsákmányoltak arca rajzolódik ki a cafónik portréiban, az ő hangjuk beszél e nyomoruságos abruzzói parasz-